

МЕХАНІЗМИ ТРАНСФЕРУ РИЗИКІВ В МЕНЕДЖМЕНТІ РІЗНИХ ЗА МАСШТАБАМИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н. О. Бірченко, здобувач, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Обґрунтовано концептуальні засади побудови та функціонування механізму раціонального управління ризиками аграрних підприємств з урахуванням гнучкості виробництва в них та параметрів їх чутливості до змін зовнішнього середовища на основі пріоритетного використання страхових інструментів захисту економічних результатів у поєднанні з компенсаторними заходами державної підтримки в контексті підвищення економічної ефективності діяльності вказаної категорії підприємств.

Ключові слова: економіка, аграрні підприємства, управління ризиками

Постановка проблеми. Підвищення економічної ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств є запорукою стабілізації розвитку аграрного сектора національної економіки. Структура вітчизняного аграрного виробництва, його дискретність та характер вирішення питань імплементації відносин власності, а також розмаїття організаційно-правових форм ведення бізнесу зумовили викривлення в концентрації розміщеного у відповідних галузях капіталу. При цьому диференціація розмірів аграрних підприємств та масштабів їх виробництва, з одного боку, спрощують формування та реалізацію конкурентних переваг за рахунок більшої гнучкості управлінських та виробничих систем у малих та середніх підприємств, а з іншого боку, значно підвищують ризикованість виробничо-господарської діяльності через більшу чутливість зазначених систем до змін у зовнішньому середовищі. Це вимагає напрацювання специфічних підходів до управління ризиками. Вказані підходи мають ґрунтуватися на результатах всебічного теоретичного аналізу, методичного пророблення та прикладного опрацювання й оцінки результативності застосування інструментів ризик-менеджменту підприємств із виявленням найбільш дієвих елементів механізмів управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду в наукових дослідженнях проблемних питань управління ризиками основної діяльності аграрних підприємств присвячені наукові праці Борисової В.А., Варанлія З.С., Дем'яненка М.Я., Фурмана В.М., Шпикуляка О.Г., Шолойко А.С. та багатьох інших [1-6]. Втім, не дивлячись на багатогранність розглянутих вказаними авторами питань ризик-менеджменту та імплементації його інструментарію аграрними підприємствами, значна кількість з них залишаються недостатньо вирішеними теоретично та методично обґрунтованими. Зокрема, це стосується питань побудови механізмів управління ризиками різних за масштабами аграрних підприємств.

Цілі статті. Метою даної публікації є обґрунтування теоретично-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо фор-

мування механізмів управління ризиками виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств, різних за своїми масштабами.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наукових поглядів на категорію ризик, дозволило виділити два принципово відмінних підходи до її тлумачення в економічній літературі, а саме: розгляд в якості ризику події, що є причиною невизначеності при прийнятті та імплементації рішень суб'єкта економічних відносин через непередбачуваність наслідків тієї чи іншої з обраних моделей поведінки, а також розгляд в якості ризику, власне, такої невизначеності. Обидва підходи мають право на життя та є джерелами численних теоретичних концепцій та прикладних алгоритмів управління ризиками підприємства, метою яких є елімінація останніх або зниження негативного впливу ризикових подій на результати діяльності суб'єкта економічних відносин. При цьому відмінність напрямів, шляхів та процедур вирішення проблемних питань ризик-менеджменту в межах зазначених підходів визначається пріоритетами суб'єктів. У межах першого підходу основні акценти в системі управління ризиками ставляться на зниження впливу наслідків настання ризикових подій, що зумовлюється неспроможністю суб'єкта значною мірою впливати на причини виникнення ризику. В межах другого підходу основним пріоритетом стає розробка та застосування заходів з уникнення ризику, тобто недопущення потрапляння суб'єкта в ситуації, за яких ризик практично може виникнути.

Розгляд особливостей діяльності різних за масштабами аграрних підприємств через призму зазначених підходів дозволив констатувати, що пріоритетним для них є підхід, орієнтований на розгляд ризику, як джерела невизначеності, адже характеристики зовнішнього середовища аграрних підприємств, а також значний вплив природних факторів на результативність їх основної діяльності унеможливають повне уникнення підприємствами ризикових ситуацій. Деякою мірою це стосуються малих та середніх аграрних підприємств, які поряд з формуванням конкурентних переваг за рахунок гнучкості, є досить вразливими через об'єктивне звуження

спеціалізації з метою отримання доходів, адекватних завданням розширеного відтворення. Останнє обумовлює необхідність пошуку шляхів та формування систем заходів зі зменшення негативного впливу ризикових явищ. При цьому управління ризиками має характеризуватися системністю та комплексністю, а також здійснюватися із залученням найбільш дієздатного інструментарію.

Системність управління ризиками опосередковується через формування механізмів ризик-менеджменту підприємства. В дослідженні під механізмом управління ризиками розуміється сукупність факторів, важелів, інструментів та заходів впливу на результати діяльності підприємства в умовах змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, з конкретизацією суб'єктів та об'єктів і об'єктних сфер вказаного впливу в поєднанні з параметрами діагностики його результатів. Основними функціями вказаного механізму є: формування адаптивних алгоритмів елімінування та зниження інтенсивності впливу ризиків у відповідності до імперативів бізнес-середовища підприємства; створення та вдосконалення інструментів контролю та діагностики рівня ризикованості діяльності підприємства; застосування релевантних прогностичних оцінок економічних результатів діяльності підприємства; варіювання комерційними та виробничими інструментами забезпечення дохідності та управління капіталом підприємства в контексті забезпечення обґрунтованого рівня економічної ефективності діяльності.

Критичною умовою виконання вказаних функцій та застосування відповідного інструментарію є коректна ідентифікація ризиків здійснення діяльності. Систематизація наявних наукових підходів щодо класифікації ризиків в агробізнесі дозволила виділити три основні групи ризикових явищ, притаманних діяльності аграрних підприємств, а саме: природно-екологічні; ринкові та виробничі ризики. Зважаючи на те, що через специфіку аграрного виробництва підприємства можуть результативно впливати лише на виробничі ризики за рахунок коректних організаційно-управлінських заходів та частково уникати виникнення ринкових ризиків на обмеженій кількості об'єктних цільових ринків. За таких умов особливу значимість набувають компенсаторні інструменти зниження негативного впливу ризиків на результати діяльності аграрних підприємств, найбільш дієздатним з яких є страхування ризиків.

Страхування ризиків у аграрному виробництві має вирішувати завдання щодо стабілізації виробничо-господарської діяльності, забезпечення підприємств фінансовими ресурсами, матеріально-технічними засобами, а також відшкодування збитків внаслідок настання страхових випадків.

Дослідження дозволили систематизувати ресурси страхового захисту аграрних підприємств у системі їх ризик-менеджменту та, відповідно, окреслити інструменти та способи здійснення заходів зі страхування ризикових подій їх діяльності (рис. 1).

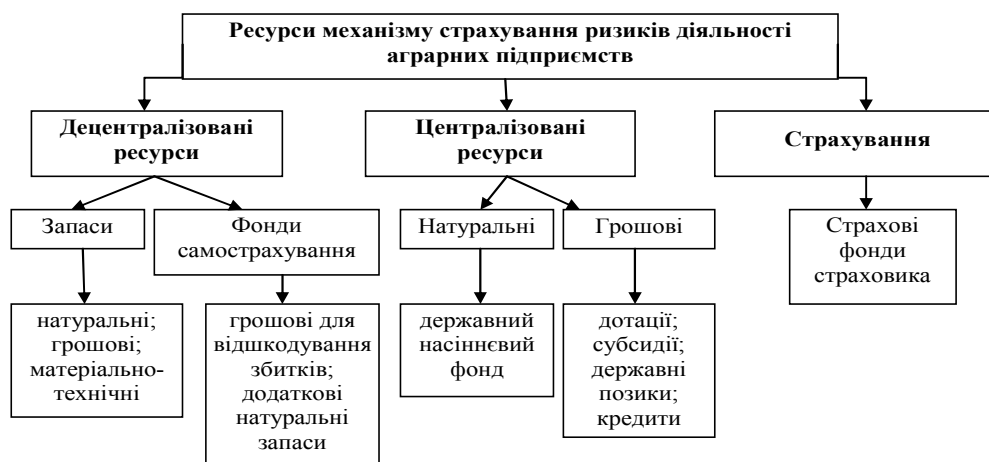

Рис. 1. Ресурси механізму страхування ризиків діяльності аграрних підприємств

Ми виходимо з того, що механізм страхування ризиків являє собою комплекс організаційно-управлінських та комерційних заходів щодо підтримання ритмічного протікання виробничого процесу, відновлення знищених або пошкоджених об'єктів, забезпечення запасами виходячи з інтересів оптимальності та достатності для планомірного здійснення відтворювального процесу.

При визначенні ефективності застосування трансфертних інструментів ризик-менеджменту

основним критерієм їх відповідності потребам сільськогосподарських товаровиробників має бути адекватність відшкодувань втраченим внаслідок настання ризикових подій економічним результатам та їх достатність для відновлення виробничо-комерційного циклу підприємства.

Вітчизняний ринок сільськогосподарського страхування стрімко розвивався протягом десяти років. Якщо в 2010-2011 рр. сільськогосподарськими товаровиробниками було укладено 716 договорів страхування, то в 2013-2014 рр.

вже 1722 договори. Наразі найбільш активними операторами ринку страхових послуг для аграрних підприємств є наступні компанії: «АСКА», «ІНГО Україна», «ПЗУ Україна», «Оранта», «Домінанта», «Страхові Гарантії», «Брокбізнес» та «Українська Аграрно- страхова Компанія». На вказані компанії припадає 98 % зібраних премій та 89 % здійснених виплат. За останні три роки спостерігається консолідація ринку, кількість

страхових компаній відносно стабільна й основні обсяги ринку забезпечуються одними і тими ж страховими компаніями. Одним з чинників останнього є створення в 2013 році об'єднання страховиків, які спеціалізуються на наданні послуг з агрострахування «Аграрний Страховий Пул». Основні показники надання послуг сільськогосподарським товаровиробникам у 2013 році проілюстровані в табл. 1.

Таблиця 1

Обсяги страхового захисту аграрних підприємств рослинницького напрямку в Україні в 2013 р.*

Страхові компанії	Кількість договорів, одиниць	Застрахована площа, га	Страхова сума, млн. грн	Сума премій, млн грн	Сума виплат, млн грн
АСКА	165	78291	131,1	3,9	0,9
Брокбізнес	229	102608	686,1	22,2	3,9
Домінанта	344	154070	1049,8	37,0	0,4
Оранта	31	5770	13,1	0,6	0,1
ПЗУ Україна	155	138000	401,6	5,0	0,1
Страхові Гарантії	272	157395	811,8	27,3	3,0
УАСК	289	106192	868,7	27,7	0,6
ІНГО Україна	237	126620	432,6	11,7	4,0
Разом	1722	868946	4394,8	135,4	12,95

* складено автором за даними СК «Агроіншуаранс Інтернейшнл» [7]

Відносно об'єктів страхування аграрними підприємствами слід зазначити, що у найбільших обсягах страхуються врожаї озимої пшениці, цукрових буряків, кукурудзи на зерно та озимого жита. Майже не користуються попитом сільськогос-

подарських товаровиробників послуги зі страхування фруктових насаджень та виноградників, а також овочів. На рис. 2 подана інформація щодо частки договорів по окремих культурах у загальному портфелі.

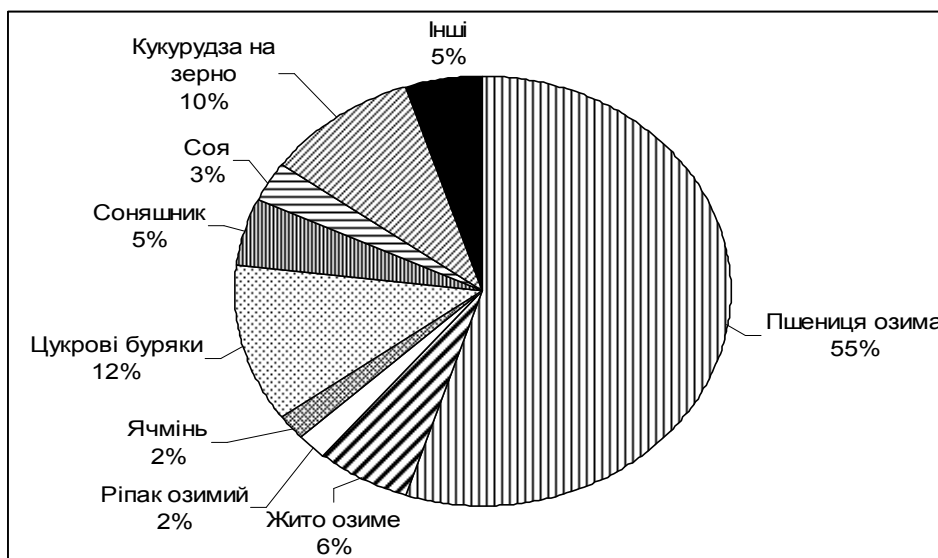

Рис. 2. Частка договорів зі страхування врожаїв окремих сільськогосподарських культур у 2013-2014 рр.*

* складено автором за даними джерела [7]

Страховики пропонують на ринку страхові продукти, з яких можна виділити наступні основні типи найбільш поширених: мультиризикове (комплексне) страхування; страхування за індексом урожайності; страхування від групи ризиків (град, град-пожежа, обрані ризики); страхування від одного конкретного ризику; страхування за індексом погодних умов. Мультиризикове страхування та страхування за індексом урожайності субсидуються державою з 2005 року. Наразі державна підтримка аграрного страхування не характери-

зуються системністю та комплексністю, а також високими показниками виконання державних програм.

Узагальнення світового досвіду використання трансфертних інструментів у ризик-менеджменті аграрних підприємств дозволяє констатувати, що однозначно адекватної потребам вітчизняних товаровиробників системи їх застосування, яку б можна було перенести у практичну діяльність, не існує. Основними причинами цього є, структура та дискретність внутрішнього

виробництва сільськогосподарської продукції в державі, а з іншого викривлення у функціонуванні цільових ринків її збуту. Вказане зумовлює ускладнення в ідентифікації ризиків, а також встановлення адекватних завданням розширеного відтворення розмірів компенсаторних виплат у разі настання ризикових подій. Адаптація зарубіжного досвіду аграрними підприємствами дозволяє визначити основний напрям розвитку систем їх ризик-менеджменту, а саме широке застосування засобів комплексного страхування економічних результатів виробничо-господарської діяльності.

Міжнародна практика показує, що краще впроваджувати обмежену і просту програму страхування окремих культур від окремих ризиків, яка відповідає можливостям бюджету, ніж розраховувати на масштабні програми, на які в державному бюджеті немає коштів. Фінансування платежів по катастрофічним страховим продуктам – держава може повністю взяти на себе оплату вартості катастрофічних страхових продуктів (повна загибель врожаю внаслідок катастрофічних подій), за якими рівень покриття є незначним. Дана форма державної підтримки є більш ефективною, ніж хаотичні виплати у разі катастрофічних подій, так як дозволяє підвищити культуру страхування у виробників. Крім того, катастрофічні програми дозволяють чітко і завчасно планувати резервні кошти на непередбачений випадок. Участь у фінансуванні катастрофічних фондів (пулів) – держава може частково зі страховими компаніями або самостійно формувати і акумулювати фонди виплат на випадок катастрофічних ризиків. Така форма допомоги може чітко визначити умови надання допомоги у разі потреби. Держава може брати участь чи засновувати перестраховальні фонди, кошти з яких будуть направлятися страховим компаніям для здійснення виплат постраждалим клієнтам. Такі структури можуть виступати посередниками для перестраховування об'ємних ризиків за кордоном. Участь держави може допомогти швидше стандартизувати процедури страхування, звернення клієнтів за виплатами і визначити пріоритетні напрямки страхування. При досягненні фінансової стабільності та достатності резервів, держава може перейти від активної участі до моніторингу діяльності такої структури, що дозволяє більш ефективно використовувати державні ресурси, не

втрачаючи контроль над ситуацією в секторі.

Основними з існуючих форм організації страхування в аграрному виробництві є державна, корпоративна та взаємна. Остання представляє найбільший інтерес для малих та середніх за розмірами аграрних підприємств. Найбільш раціональною організаційною формою імплементації вказаного інструменту ризик-менеджменту є створення товариств взаємного страхування, тобто взаємних страхових компаній, членами і власниками яких є власники страхових полісів. У рамках таких товариств реалізується створення страхових компенсаційних фондів на випадок настання ризикових подій. Акумуляовані в таких фондах кошти учасники товариства взаємного страхування можуть використовувати на власні потреби, зокрема, на зменшення розміру членських внесків, на надання учасникам товариства довгострокових позик і кредитів, а також на розробку і впровадження спільних інвестиційних проектів. Таким чином, учасники товариства взаємного страхування створюють собі сприятливі умови за рахунок власних ресурсів для підтримки своєї фінансової стабільності. В ризик-менеджменті аграрних підприємств створення товариств взаємного страхування є перспективним напрямом розвитку організаційно-економічного механізму використання страхових інструментів захисту результатів виробничо-господарської діяльності.

Висновки. Наразі система ефективного страхового захисту результатів діяльності аграрних підприємств в Україні поки неформована. Втім, послідовно включаючи до вказаної системи необхідні елементи інфраструктури страхового ринку, поєднуючи комерційний інструментарій придбання страхових послуг з заходами державного регулювання, а також створюючи раціональне інституційне підґрунтя вказаних зрушень, аграрні підприємства отримають умови для підвищення ефективності своєї діяльності та стабілізації розвитку. Об'єктивною є необхідність обґрунтування концепцію побудови та функціонування механізму управління ризиками аграрних підприємств з урахуванням гнучкості виробництва та параметрів чутливості їх виробничо-господарської діяльності до змін зовнішнього середовища на засадах пріоритетного використання інструментів страхування ризику в поєднанні з компенсаторними заходами.

Список використаної літератури:

1. Борисова В.А. Страховий захист ресурсного потенціалу АПК: монографія / В.А. Борисова. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Суми: Довкілля, 2010. – 200 с.
2. Варналій, З.С. Основи підприємництва: навч. посібн. / З.С. Варналій. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.
3. Підтримка сільськогосподарських виробників через механізм страхування [кол. авторів ; За ред. М.Я. Дем'яненка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 182 С.
4. Фурман В.М. Страхування та його роль у соціально-економічних процесах / В.М. Фурман // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 145-152.
5. Шпикуляк О.Г. Розвиток ризик-менеджменту малих підприємств у сільському господарстві /

О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 38-42.

6. Шолойко А.С. Класичні та індексні страхові продукти для галузі рослинництва / А.С. Шолойко // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 3. – С.161-165.

7. Рынок агрострахования Украины в 2013 г. / [кол. авторов ; Под ред. Шинкаренко Я. В.] / [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/ru/analytics>

Бирченко Н.А. МЕХАНИЗМЫ ТРАНСФЕРА РИСКОВ В МЕНЕДЖМЕНТЕ РАЗНЫХ ПО МАСШТАБАМ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Обоснованы концептуальные основы построения и функционирования механизма рационального управления рисками малых аграрных предприятий с учетом гибкости производства в них и параметров их чувствительности к изменениям внешней среды на основе приоритетного использования страховых инструментов защиты экономических результатов в сочетании с компенсаторными мерами государственной поддержки в контексте повышения экономической эффективности деятельности указанной категории предприятий.

Ключевые слова: экономика, аграрные предприятия, управление рисками

Birchenko N.O. RISK TRANSFER MECHANISMS IN DIFFERENT MANAGEMENT OF SCALE AGRICULTURAL ENTERPRISES

Conceptual framework for designing and efficient functioning of the risk management of small farms given flexibility in their options and their sensitivity to changes in the external environment on the basis of priority use of insurance instruments to protect the economic results in combination with compensatory measures of state support in the context of improving the economic efficiency of the said categories of enterprises.

Keywords: economy, agricultural enterprises, risk management

Дата надходження до редакції: 26.03.2015 р.

Рецензент: д.е.н., професор Красноруцький О.О.

УДК 338.432:621.31.003.1

УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

О. В. Захарченко, к.е.н., доцент, Одеська державна академія будівництва та архітектури

С. С. Скарбовий, аспірант, Одеський національний політехнічний університет

Д. Ю. Мартинюк, магістрант, Одеська державна академія будівництва та архітектури

Досліджено основи ресурсозбереження на підприємстві та його взаємозв'язок з виробничим процесом. Приведено перелік основних напрямів ресурсозбереження на підприємстві. Визначено послідовність прийняття управлінських рішень з ресурсозбереження на підприємстві. Встановлено взаємозв'язок елементів системи управління ресурсозбереженням на підприємстві. Розглянуто схему вибору стратегічних напрямів ресурсозбереження на підприємстві.

Ключові слова: ресурсозбереження, ресурсомісткість, управління ресурсозбереженням, програма ресурсозбереження.

Постановка проблеми. Структурні зміни, які відбуваються в економіці після становлення незалежності України, змінюють не тільки підхід до управління підприємством, але й саму філософію бізнесу. Обмеженість ресурсів та доступ до них підприємств висувають нові вимоги до управління підприємством, які полягають у впровадженні ресурсозбереження як стратегічної мети його функціонування. Особливо дбайливого ставлення вимагають наступні види ресурсів: фінансові, трудові, матеріально-технічні, без застосування яких процес виробництва неможливий. Таким чином, в умовах ринкової економіки та обмеженості ресурсів підприємство повинно сформулювати відповідну стратегію управління ресурсозбереженням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням управлінню ресурсозбереженням на підприємстві в своїх наукових дослідженнях приділяють увагу такі науковці, як

Р.І.Балашова, М.В.Барун, М.І.Іванов, І.Я.Іпполітова, Н.Й.Коніщева, Д.В.Липницький, О.М.Масліченко, І.М.Сотник, Л.Т.Хижняк, А.І. Шаповал, А.О. Шаповал та ін. Так, І.Я.Іпполітова розглядає послідовність прийняття управлінських рішень з ресурсозбереження на підприємстві за допомогою методів логічного узагальнення [2-3]; О.М.Масліченко підходить до проблеми ресурсозбереження як одного з факторів підвищення економічної ефективності підприємства [5]; Л.Г.Мельник, С.А.Скоков, І.Н.Сотник приділяють увагу формуванню оптимальної організаційної структури управлінням ресурсозбереженням на підприємстві [7]; С.Суперека відводить провідну роль ресурсозбереження в системі конкурентоспроможності виробничих підприємств [9]; А.І.Шаповал і А.О.Шаповал досліджують методичні підходи до формування ефективної системи управління ресурсозбереженням на підприємстві [10] тощо. Однак в мінливих умовах